

รูปแบบการพัฒนาความยั่งยืนในประเพณีงานนมัสการรอยพระพุทธรบาท
เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

A Model for Sustainable Development of the Annual Fair at Khao
Kitchakut Sacred Buddha Footprint, Chanthaburi Province

พระมหาหงษ์สา ดิษขัง¹ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์² จำลอง แสนเสนาะ³

Phramaha Hongsa Ditchang, Chaicon Praditsil, Chamlong Saensanoh

บทคัดย่อ (Abstract)

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และแนวทางในการพัฒนาความยั่งยืนในการท่องเที่ยวชมรอยพระพุทธรบาทเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี วิธีการศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ เทคนิคการวิจัยประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ข้อค้นพบจากการวิจัยพบว่า งานนมัสการมีอัตลักษณ์จากการกราบสักการะรอยพระพุทธรบาท ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการทำบุญหลายขั้นตอน รวมทั้งเรื่องเล่าเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์จากการได้มานมัสการ ส่วนแนวทางในการพัฒนาความยั่งยืนในการท่องเที่ยวของงานนมัสการ ควรให้ความสำคัญต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อเนื่องหลังจากการไปร่วมงานนมัสการแล้วซึ่งประกอบด้วยสถานที่ท่องเที่ยวและสินค้าท่องเที่ยวของท้องถิ่น

คำสำคัญ (Keywords): ความยั่งยืนในการท่องเที่ยว; งานนมัสการรอยพระพุทธรบาท; กิจกรรมการท่องเที่ยวต่อเนื่อง

Abstract

This research aimed to study identity and guidelines on sustainable tourism development for the annual worship festival of the Khao Kitchakut Buddha Footprint. The historical research approach based on the qualitative research methodology was used in this study. The data were collected from documents and in-depth interviews.

Received: 2023-04-24 Revised: 2023-05-17 Accepted: 2023-05-21

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี Doctor of Philosophy Program Interdisciplinary field of study for sustainable development Rambhaibarni Rajabhat University. Corresponding Author e-mail: mhato_13@hotmail.com

² สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี Interdisciplinary field of study for sustainable development Rambhaibarni Rajabhat University

³ สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี Interdisciplinary field of study for sustainable development Rambhaibarni Rajabhat University

The findings revealed that the identity of the annual worship fair includes several procedures of merit-making, holy tales, and miracle stories of worshipping the Khao Kitchakut Buddha Footprint. The guidelines on sustainable tourism development for the annual worship festival consist of placing importance on continuous tourism activities, local tourist attractions, and products.

Keywords: Sustainable tourism; Annual worship festival of the Khao Kitchakut Buddha Footprint; Continuous tourism activities

บทนำ (Introduction)

งานประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาชีชมภู จังหวัดจันทบุรี เป็นประเพณีงานบุญประจำปีเก่าแก่ทางพระพุทธศาสนาที่มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2397 ซึ่งมีการค้นพบรอยพระพุทธรูปท่อนกระทั่งถึงปัจจุบันเป็นเวลามากกว่า 160 ปี (พระครูปลัดน้ำ มนต์ชาโต, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2565) เมื่อนายติง สิงขรบาท และญาติพี่น้อง ชาวบ้านพลวงตำบลพลวง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี พบรอยพระพุทธรูปท่อนโดยบังเอิญ หลังจากแจ้งเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี สมัยนั้นให้ทราบอย่างเป็นทางการ ทางคณะสงฆ์จึงเรียกรอยพระพุทธรูปท่อนว่า รอยพระพุทธรูปพลวง (ชื่อเดิม) สำหรับการจัดนมัสการรอยพระพุทธรูปท่อนในช่วงแรกเป็นการจัดแบบไม่เป็นทางการ โดยความร่วมมือระหว่างพระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่และฆราวาสในชุมชน โดยมี นายติง สิงขรบาท เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้นำพาศรัทธาของสาธุชนไปนมัสการรอยพระพุทธรูปพลวง ระหว่างวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งต่อมากลายเป็นประเพณีที่ทำสืบทอดกันมาทุก ๆ ปี (พระครูธรรมสรคุณ, 2544)

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันจะพบว่า ประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาชีชมภู จันทบุรี ได้พัฒนาจากงานบุญประจำปีของท้องถิ่นมาเป็นประเพณีประจำปีทางศาสนาในระดับชาติอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากการเดินทางของผู้แสวงบุญจากทุกภาคและจังหวัดต่างๆทั่วประเทศเพื่อมานมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาชีชมภูและอธิษฐานขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ทองเลื่อน ทองคำ, สัมภาษณ์ 29 มีนาคม 2558 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ม.ป.ป.) นอกจากนักท่องเที่ยวในประเทศแล้ว ยังมีนักท่องเที่ยวจาก สปป. ลาว ที่มีความศรัทธาเข้ามาแสวงบุญและนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทๆ อีกด้วย (ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม, สัมภาษณ์ 21 มีนาคม 2566) มีการคาดการณ์ว่าในแต่ละปีช่วง 60 วัน ที่มีการจัดงานนมัสการดังกล่าว มีนักท่องเที่ยวมาร่วมงานนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาชีชมภู เป็นจำนวนถึงหลักล้านคนต่อปีก่อนการเกิดวิกฤติโรค โควิด 19 ดังมีสถิติโดยพิจารณาจากการขายบัตรขึ้นรถของอุทยานแห่งชาติเขาชีชมภู จันทบุรี ดังนี้ (สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

ปี พ.ศ. 2552 จำนวน 786,581 คน

ปี พ.ศ. 2557 จำนวน 1,300,000 คน

ปี พ.ศ. 2558 จำนวน 1,225,000 คน

ปี พ.ศ. 2559 จำนวน 1,236,844 คน

ปี พ.ศ. 2560 จำนวน 801,611 คน

ปี พ.ศ. 2561 จำนวน 815,319 คน

ปี พ.ศ. 2562 จำนวน 1,028,867 คน

กล่าวโดยสรุปแล้ว งานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีเมี่ยง จังหวัดจันทบุรี ถือได้ว่าเป็นพื้นที่สำคัญเชิงศาสนาแห่งหนึ่งของประเทศไทย ที่มีประชาชนให้ความสนใจเดินทางมานมัสการและท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา มีการพัฒนาเติบโตอย่างต่อเนื่อง ด้วยการริเริ่มของผู้นำทั้งที่เป็นพระภิกษุและฆราวาสในอำเภอบางละมุง หลังจากที่มีการพบรอยพระพุทธรูปก็เริ่มเกิดประเพณีการขึ้นไปนมัสการรอยพระพุทธรูปทุกปี โดยการนำของผู้นำชุมชนของที่คั่นพรอยพระพุทธรูป ต่อมาก็ได้รับการสืบทอดโดยผู้นำคณะสงฆ์พื้นเมืองที่มีเชื้อสายของ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2515 พระครูธรรมสรคุณหรือหลวงพ่อเขียนได้เข้ามาบริหารจัดการงานนมัสการรอยพระพุทธรูปอย่างจริงจัง ตั้งแต่นั้นมา งานนมัสการดังกล่าวได้ก่อรูปเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของตัวเอง (Uniqueness) มีผู้คนหลั่งไหลมานมัสการรอยพระพุทธรูปเป็นประจำทุกปี และได้กลายเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีความโดดเด่นมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย ดังนั้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความเป็นมาและความสำคัญ ตลอดจนอัตลักษณ์ของงานประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีเมี่ยง จังหวัดจันทบุรี จึงได้สนใจที่จะศึกษาอัตลักษณ์และแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้งานนมัสการรอยพระพุทธรูปมีความยั่งยืน ซึ่งรวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อเนื่องหลังจากการไปร่วมงานนมัสการแล้ว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีเมี่ยง จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาความยั่งยืนในการท่องเที่ยวงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีเมี่ยง จังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอาศัยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ ซึ่งในการวิจัยนี้เป็นวิธีวิทยาในการแสวงหาความรู้ใหม่ สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้รูปแบบ ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วย 1) เอกสารชั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังมิได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ อาทิ เอกสารทางราชการ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น 2) เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นเอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว เช่น งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่การรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

สำหรับการตรวจสอบข้อมูล ใช้หลักการตรวจสอบแบบหลากหลาย (Triangulation) โดยการตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลที่มีจุดยืนต่างกัน และตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน โดยใช้

ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ มาทำการเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความถูกต้องว่ามีความเหมือนหรือต่างกันมากน้อยเพียงใด ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยอาศัยการตีความหมายทางสังคมและใช้การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์

ผลการวิจัย (Research Results)

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของงานนมัสการงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีเมี่ยง จังหวัดจันทบุรี มีข้อค้นพบดังนี้

อัตลักษณ์ของงานประเพณีงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีเมี่ยง จังหวัดจันทบุรี เป็นงานประเพณีการทำบุญของพุทธศาสนิกชนที่เป็นสัญลักษณ์เครื่องหมายแสดงว่าการได้มากราบสักการะรอยพระพุทธรูปฯ เปรียบเสมือนการเข้าเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นการสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่ดุจดังได้เดินตามรอยพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า ขณะเดียวกัน อัตลักษณ์ของงานประเพณีงานนมัสการรอยพระพุทธรูปฯ ได้สะท้อนให้เห็นถึงรูปธรรมภายนอกที่สำคัญ ดังนี้ คือ 1) รอยพระพุทธรูปฯ ที่มีขนาดกว้าง 1 เมตร ยาว 2 เมตร บนยอดเขาซึ่งใช้เวลาเดินจากตีนเขา 2-3 ชั่วโมง 2) หินรูปลูกบาตรลอย มีลักษณะเป็นก้อนหินเกลี้ยง รูปสี่เหลี่ยม มุมบนเกือบกลมขนาดใหญ่ คล้ายบาตรคว่ำเอียง 3) ประเพณีบวงสรวงปิดป่าของคนในชุมชนและคณะสงฆ์ที่ทำสืบทอดกันมาก่อนที่จะมีงานประเพณีอย่างเป็นทางการ 4) ประเพณีงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีเมี่ยง กำหนดให้จัดในวันขึ้นเดือน 3 ของทุกๆ ปี โดยเปิดให้พุทธศาสนิกชนได้ขึ้นไปนมัสการกราบไหว้บูชาได้ตลอด 24 ชั่วโมง เป็นเวลา 60 วัน (พระครูปลัดน้ำ มนต์ชาโต, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2565)

จากอัตลักษณ์การมากราบสักการะรอยพระพุทธรูปเขาชีเมี่ยง และเรื่องเล่าเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์ของการมานมัสการรอยพระพุทธรูปฯ ได้หล่อหลอมงานประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปฯ ที่ประกอบด้วยกิจกรรมการทำบุญหลายขั้นตอนมิใช่เพียงมากราบไหว้รอยพระพุทธรูปฯ เท่านั้น หากแต่มีกิจกรรมการทำบุญตั้งแต่มาถึงตีนเขาจนกระทั่งถึงยอดเขาเป็นลำดับ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ม.ป.ป.) ดังนี้

1. การจัดสถานที่สำหรับสักการะของท่านพ่อเขียน
2. การจัดสถานที่สำหรับสักการะของท่านพ่อนั่ง
3. การจัดลานพระพุทธรูป
4. การจัดลานพระสิวลี
5. การจัดบูชาพระมาลัย
6. การจัดบูชาเนินพระเมตตา
7. การจัดประตูสวรรค์
8. การทอดผ้าป่าลอยฟ้า
9. การประพรมน้ำพระพุทธมนต์
10. การจัดลานพระอินทร์
11. การทอดผ้าป่าเพื่อการศึกษา

12. การจัดจำหน่ายวัตถุมงคล
13. การจัดกิจกรรมใส่บาตรพระประจำวัน
14. การจัดถวายสังฆทาน
15. การจัดตู้รับบริจาค
16. การจัดกองทุนหิน / ทราย
17. การจัดบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ
18. การจัดบูชาเขตผ้าแดง
19. การจัดนมัสการรอยพระพุทธรูปจำลอง
20. การจัดกิจกรรมแก้ปิ้ง
21. การจัดกิจกรรมเคาะระฆังชีวิต

กระบวนการกิจกรรมดังกล่าวนี้ ได้รับการตอบสนองอย่างดีจากพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานประจำปี ดังจะเห็นได้จากผลงานวิจัยของชัยนธ์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ (2558) ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่างผู้ที่มางานนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาคิชฌกูฏ จำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่จัดขึ้น

ความคิดเห็น	n	$\bar{X}$	SD	การแปลความหมาย	ลำดับที่
1. การจัดสถานที่สำหรับสักการะของท่านพ่อเขียน	815	3.51	0.63	เห็นด้วยมาก	1
2. การจัดสถานที่สำหรับสักการะของท่านพ่อนั่ง	815	3.49	0.65	ค่อนข้างเห็นด้วย	2
3. การจัดลานพระพุทธรูป	814	3.49	0.68	ค่อนข้างเห็นด้วย	2
4. การจัดลานพระสิวลี	814	3.48	0.63	ค่อนข้างเห็นด้วย	3
5. การจัดบูชาพระมาลัย	813	3.47	0.68	ค่อนข้างเห็นด้วย	4
6. การจัดบูชาเนินพระเมตตา	813	3.47	0.63	ค่อนข้างเห็นด้วย	4
7. การจัดประตูสวรรค์	814	3.45	0.69	ค่อนข้างเห็นด้วย	5
8. การทอดผ้าป่าลอยฟ้า	813	3.44	3.43	ค่อนข้างเห็นด้วย	6
9. การประพรมน้ำพระพุทธรูป	813	3.41	0.72	ค่อนข้างเห็นด้วย	7
10. การจัดลานพระอินทร์	814	3.37	0.67	ค่อนข้างเห็นด้วย	8
11. การทอดผ้าป่าเพื่อการศึกษา	813	3.36	0.69	ค่อนข้างเห็นด้วย	9
12. การจัดจำหน่ายวัตถุมงคล	812	3.36	0.72	ค่อนข้างเห็นด้วย	9
13. การจัดกิจกรรมใส่บาตรพระประจำวัน	814	3.36	0.70	ค่อนข้างเห็นด้วย	9
14. การจัดถวายสังฆทาน	814	3.33	0.72	ค่อนข้างเห็นด้วย	10

15. การจัดผู้รับบริจาค	815	3.31	0.70	ค่อนข้างเห็นด้วย	11
16. การจัดกองทุนหิน / ทราย	813	3.30	0.69	ค่อนข้างเห็นด้วย	12
17. การจัดบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ	814	3.29	0.77	ค่อนข้างเห็นด้วย	13
18. การจัดบูชาเขตผ้าแดง	810	3.28	0.70	ค่อนข้างเห็นด้วย	14
19. การจัดนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง	814	3.27	0.81	ค่อนข้างเห็นด้วย	15
20. การจัดกิจกรรมแก้ปีชง	813	3.23	0.82	ค่อนข้างเห็นด้วย	16
21. การจัดกิจกรรมเคาะระฆังชีวิต	813	3.20	0.78	ค่อนข้างเห็นด้วย	19

จากตารางที่ 1 ชี้ให้เห็นถึงการตอบสนองโดยตรงของประชาชนที่มีต่ออัตลักษณ์ของงานประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาศิขณภูมู กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่มานมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาศิขณภูมู ค่อนข้างเห็นด้วยกับกิจกรรมทางศาสนาที่เกิดขึ้นในงานนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขา โดยภาพรวม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างจะเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการจัดสถานที่สำหรับสักการะของท่านพ่อเขียน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาความยั่งยืนในการท่องเที่ยวงานนมัสการงานนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาศิขณภูมู จังหวัดจันทบุรี มีข้อค้นพบดังนี้

งานประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาศิขณภูมู จันทบุรี นอกจากเป็นงานบุญประจำปีที่มีผลต่อคุณค่าทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานจำนวนมากในแต่ละปีแล้ว ยังมีคุณูปการต่อเนื่องในเรื่องของยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่เกิดจากงานนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขา เป็นตัวส่งผลเชื่อมโยง (Linkage Effect) ให้เกิดการท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี (ขวัญศิริ เจริญทรัพย์ และจำลอง แสนเสนาะ, 2559) ดังจะเห็นได้จากข้อมูลว่า พุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานประมาณเกือบจะครึ่งหนึ่งมีความประสงค์ที่จะมีการท่องเที่ยวต่อเนื่องหลังจากการเข้าไปร่วมงานนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขา แล้วดังตารางที่ 2 (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. 2558)

ตารางที่ 2 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการมานมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเขาแล้ว ประสงค์ที่จะทำกิจกรรมอย่างอื่นในพื้นที่หรือไม่ (n = 775)

ประสงค์ทำกิจกรรมอื่นหรือไม่	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ประสงค์	456	55.9
ประสงค์	319	44.1
รวม	775	100.0

ประสงค์ทำกิจกรรมอื่น	จำนวน	ร้อยละ
ท่องเที่ยวต่อในพื้นที่	197	61.8
ไปทำบุญที่วัดอื่นต่อ	35	11.0
ซื้อของฝาก	60	18.8
ไปกินอาหารพื้นเมือง	16	5.0
ทำหลายกิจกรรม	1	0.1
อื่นๆ	10	3.1
รวม	319	100.0

จากตารางที่ 2 พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มาร่วมงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีชมภู มีความประสงค์ที่จะทำกิจกรรมอื่นโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่ประสงค์ทำกิจกรรมอื่นในพื้นที่กับกลุ่มที่ประสงค์ทำกิจกรรมอื่นในพื้นที่แบ่งเป็นร้อยละ 55.9 และ 44.1 ตามลำดับ โดยกลุ่มที่ประสงค์ทำกิจกรรมอื่นส่วนใหญ่ต้องการท่องเที่ยวต่อในพื้นที่คิดเป็นร้อยละ 61.8 รองลงมาต้องการซื้อของฝากคิดเป็นร้อยละ 18.8

ขณะเดียวกัน พุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานที่มีความประสงค์ที่จะมีกิจกรรมต่อเนื่องหลังจากการเข้าไปร่วมงานนมัสการรอยพระพุทธรูปฯ ได้แสดงความเห็นที่จะอยู่ท่องเที่ยวในท้องถิ่นรวมทั้งการใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อสินค้าท่องเที่ยวของท้องถิ่น ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจท้องถิ่นของจันทบุรี ดังข้อมูลจากงานวิจัยของชัยนัต ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ (2562) ตามตาราง 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่างผู้มางานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีชมภู จำแนกตามสถานที่ท่องเที่ยว

ความคิดเห็น	n	$\bar{X}$	SD	การแปลความหมาย	ลำดับที่
1. ทะเล	399	4.16	0.92	ค่อนข้างมาก	1
2. น้ำตก	400	4.09	0.95	ค่อนข้างมาก	2
3. ทิวทัศน์และบรรยากาศ	399	4.06	0.91	ค่อนข้างมาก	3
4. ป่าไม้และพืชพรรณธรรมชาติ	399	4.00	0.96	ค่อนข้างมาก	4
5. สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์	399	3.93	0.97	ค่อนข้างมาก	5
6. โบราณสถานหรือโบราณวัตถุ	399	3.92	0.96	ค่อนข้างมาก	6
7. ภูเขา	399	3.89	1.02	ค่อนข้างมาก	7
8. แม่น้ำ	399	3.79	1.02	ค่อนข้างมาก	8
9. เทศกาลและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น	399	3.79	0.96	ค่อนข้างมาก	8

10. ศาสนาสถานและการทำพิธีกรรม	399	3.73	1.04	ค่อนข้างมาก	9
11. ศิลปะ หัตถกรรมและสถาปัตยกรรม	399	3.72	1.05	ค่อนข้างมาก	10
12. การเล่นหรือการจัดกิจกรรมบันเทิงต่าง ๆ	399	3.65	1.06	ค่อนข้างมาก	11
รวม		3.61	0.90	ค่อนข้างมาก	

จากตารางที่ 3 พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีร่วมงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีมภูม มีความต้องการค่อนข้างมาก ($\bar{X}=3.61$) ในการไปท่องเที่ยวต่อยังสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวม และเมื่อพิจารณาจัดลำดับสถานที่ที่มีความต้องการดังกล่าว เราสามารถระบุ 3 ลำดับแรกตามลำดับคือ ทะเล น้ำตก ทศนียภาพและบรรยากาศ

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเปรียบเทียบกับข้อค้นพบจากตารางที่ 3 ที่ว่าความต้องการของประชาชนที่จะท่องเที่ยวต่อหลังจากงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีมภูมแล้วนั้น สอดคล้องกับการสังเกตของผู้บริหารจัดการงานนมัสการฯ นอกจากจุดขายของรอยพระพุทธรูป และการมานมัสการ รวมถึงความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อเขียนแล้ว ยังมีความต้องการชื่นชมธรรมชาติบนเขาชีมภูมด้วย ดังนั้น หลังจากการงานนมัสการรอยพระพุทธรูปฯ ประชาชนยังต้องการเดินทางเที่ยวต่อเนื่องเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติ เช่น การเที่ยวทะเล น้ำตกหรือการเที่ยวจุดชมวิวต่างๆ แต่พบปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวต่อก็คือการขาดการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการคมนาคมในตัวอำเภอเมืองจันทบุรีที่ค่อนข้างลำบากสำหรับการใช้รถ (พระปลัดพร้อม ถาวโร. สัมภาษณ์ 14 ตุลาคม 2559 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ม.ป.ป.)

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

จากการวิเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ และแนวทางในการพัฒนาความยั่งยืนในการท่องเที่ยวของงานนมัสการ ดังนี้

1. ข้อค้นพบเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของงานประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปฯ ในงานวิจัยนี้พบว่า ได้รับการตอบสนองจากประชาชนที่มีต่ออัตลักษณ์ของงานนมัสการ ซึ่งส่วนใหญ่ค่อนข้างเห็นด้วยกับกิจกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นในงานนมัสการรอยพระพุทธรูปฯ โดยเฉพาะการจัดสถานที่สักการะหลวงพ่อเขียน แต่อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพื้นที่จริงของผู้วิจัย (21 มีนาคม 2566) พบว่า กิจกรรมทางศาสนาในบางกิจกรรม เช่น การจัดตู้รับบริจาค จะพบว่าตลอดระยะเส้นทางเดินเท้าตั้งแต่ลานพระศิวิลจนถึงลานพระพุทธรูป มีการจัดตู้รับบริจาคเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะจุดที่มีกิจกรรมทางศาสนา กรณีดังกล่าวนี้ สามารถจะวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง (วิทยากร เชียงกุล, 2545 : 47) ได้ว่าเป็นทำให้กิจกรรมทางศาสนากลายเป็นสินค้า (Commodification) ไป-

แล้วหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การสร้างกระบวนการงานบุญให้กลายเป็นสินค้า โดยอาศัยความศรัทธาของนักท่องเที่ยวที่เข้ามานมัสการรอยพระพุทธรูป

2. ข้อค้นพบเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาความยั่งยืนในการท่องเที่ยวของงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีชมภูต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อเนื่อง พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานประมาณเกือบจะครึ่งหนึ่งมีความประสงค์ที่จะมีการท่องเที่ยวต่อเนื่อง หลังจากการเข้าไปร่วมงานนมัสการรอยพระพุทธรูปแล้ว จะไปท่องเที่ยวต่อยังสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี รวมทั้งการใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าท่องเที่ยวของท้องถิ่น เมื่อนำข้อค้นพบในงานวิจัยนี้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับงานศึกษาของชัยนัต ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ (2558) เรื่องการสำรวจความคิดเห็นและความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา งานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีชมภู จังหวัดจันทบุรี พบว่า มีความสอดคล้องกัน คือ ผู้มาร่วมงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีชมภู เป้าหมายหลักในการเดินทางมาเพื่อนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีชมภู ซึ่งส่วนใหญ่เดินทางมานมัสการแล้วค้างคืนบนเขาชีชมภู เมื่อเสร็จจากการร่วมงานนมัสการแล้วก็มีความประสงค์จะท่องเที่ยวต่อในพื้นที่จันทบุรี

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อค้นพบจากการวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์การมากราบสักการะรอยพระพุทธรูปที่ประกอบด้วยกิจกรรมการทำบุญที่หลากหลายขั้นตอน รวมถึงเรื่องเล่าเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ส่งผลให้ประชาชนหลังไหลมานมัสการรอยพระพุทธรูปเป็นจำนวนถึงหลักล้านคนต่อปี และได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีความโดดเด่นมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย นอกจากนี้หลังจากการนมัสการรอยพระพุทธรูป ประชาชนส่วนหนึ่งยังต้องการเดินทางท่องเที่ยวต่อเนื่องซึ่งประกอบด้วยสถานที่ท่องเที่ยวและการใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าท่องเที่ยวของท้องถิ่น ดังนั้น เพื่อให้การท่องเที่ยวงานนมัสการรอยพระพุทธรูปสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ควรมีการบริการจัดการในเชิงระบบ (System Approach) ซึ่งอาจดำเนินการในรูปแบบของพหุภาคีหรือภาคีเครือข่าย ด้วยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่ชัดเจน โดยนักบริหารมืออาชีพที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละกิจกรรม นอกจากนี้ การบริหารจัดการยังรวมถึงการวางแผนเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวต่อเนื่องในจังหวัดจันทบุรี

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กับงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาชีชมภู กับการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายเพื่อการพัฒนาและสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี

เอกสารอ้างอิง (References)

- ขวัญศิริ เจริญทรัพย์ และจำลอง แสนเสนาะ. (2559). ยุทธศาสตร์การบูรณาการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อผลิตเข้าสู่เศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดจันทบุรี. (รายงานผลการวิจัย). จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. (ม.ป.ป.). รายงานการศึกษาเรื่อง มรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมของงานประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปหลวง (เขาคิชฌกูฏ) จังหวัดจันทบุรี. (เอกสารเชิงนโยบาย). จันทบุรี : ม.ป.ท..
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. (2558). พฤติกรรม ความคิดเห็นและความพึงพอใจของ ประชาชนที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา : กรณีศึกษางานนมัสการรอยพระพุทธรูป เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี. (รายงานผลการวิจัย). จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. (2562). การสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดงานนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาคิชฌกูฏและความต้องการในการท่องเที่ยวต่อไปในจังหวัดจันทบุรี. (รายงานผลการวิจัย). จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พระครูธรรมสรคุณ. (ม.ป.ป.). ประวัติความเป็นมาของรอยพระพุทธรูปเขาคิชฌกูฏ (หลวง). จันทบุรี : จันทบุรีการพิมพ์.
- พระครูปลัดน้ำ มนต์ชาโต. (2565, 21 เมษายน). ตำแหน่งรองเจ้าอาวาสวัดทุ่งตาอิน เลขาเจ้าคณะตำบลหลวง [บทสัมภาษณ์].
- ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม. (2566, 21 มีนาคม). นักท่องเที่ยวจากแขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว [บทสัมภาษณ์].
- วิทยากร เชียงกุล. (2545). อธิบายศัพท์เศรษฐศาสตร์การเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สายธาร.
- สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. (2562). ข้อมูลสถิติอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. สืบค้น 13 เมษายน 2566, จาก <https://www.dnp.go.th/statistics/dnpstatmain.asp>.